

*Obcy przeciw wykluczeniu.
Międzykulturowy projekt edukacyjny
w peruwiańskim Betlejem*

Nie wykluczaj nikogo – mów do wszystkich oczami! Widzę każdego: pielęgniarki, lekarzy, sąsiadów, członków społeczności lokalnej, kelnerki, starców, dziwnie patrzące dzieci, ludzi cierpiących – Oni chcą i potrzebują, by ich dostrzegano.

John Glick, Patch Adams¹.

W poszukiwaniu inspiracji do tworzenia koncepcji edukacyjnych adresowanych do środowisk defaworyzowanych, których jedną z podstawowych bolączek jest wynikające z nędzy wykluczenie społeczne, warto sięgać także do źródeł pozaeuropejskich. W samym sercu Amazonii peruwiańskiej od kilku lat z powodzeniem realizowane jest jedyne w swoim rodzaju przedsięwzięcie edukacyjne, w którym biorą udział przybyli z różnych stron świata Obcy i które bezpośrednio nawiązuje do idei edukacji międzykulturowej.

Nędza i wykluczenie społeczne w Peru

Peru to jeden z najbardziej popularnych turystycznie krajów Ameryki Południowej. Ze względu na swe położenie, warunki naturalne, historię i walory kulturowe jest celem wypraw nie tylko turystów, ale też naukowców i przemysłowców. W XIX w. dotarło tu wielu podróżników związanych z międzynarodowo-

¹ J. Glick, P. Adams, *Being a clown*. Arlington 2010, Gesundheit Institute, s. 4.

wymi towarzystwami poszukiwawczymi i naukowymi. Osiedlili się tutaj też liczni emigranci z ziem polskich, co przyczyniło się do wzbogacenia peruwiańskiej cywilizacji o polską myśl techniczną i naukową. Byli to m.in. inżynierowie: Edward Jan Habich (założyciel politechniki w Limie); Władysław Folkierski (budowniczy linii telegraficznych i reformator studiów matematyczno-przyrodniczych na uniwersytecie w Limie); Ernest Malinowski (budowniczy najwyższej położonej kolei świata), Władysław Kluger (budowniczy irygatorów w Andach) i współpracujący z nim Aleksander Miecznikowski (budowniczy pierwszej drogi kołowej w Peru). Przyrodę andyjską badali m.in. Konstanty Jelski (inicjator ekstensywnych eksploatacji fauny), Jan Sztolcman (odkrywca nowych gatunków ptaków) i Władysław Taczanowski (autor dzieła *Ornitologia Peru*). W wieku XX w historii tego kraju zapisali się m.in.: architekt Ryszard de Jaxa Małachowski, przyrodnik Wincenty Szyszło i jego syn malarz Fernando de Szyszło Valdelomar, Maria Rostworowska de Diez Canesco (twórczyni podstaw peruwiańskiej i andynistycznej etnohistorii). Za dokonania na rzecz Peru Polaków uhonorowano pomnikiem w Limie².

Jedną z częstych przyczyn wykluczenia bywa nędza – zarówno materialna, jak i edukacyjna. Osoby pozbawione środków do życia zwykle nie mają możliwości, umiejętności i chęci troszczenia się o zachowanie higieny i dobrego stanu zdrowia, wykształcenie własne i dzieci, uczestnictwo w kulturze itp. Często ich życie wiąże się z patologiami społecznymi, takimi jak alkoholizm, narkomania, przemoc domowa, konflikty z prawem. Stref nędzy niekiedy nie sposób dokładnie zidentyfikować i scharakteryzować, albowiem ich mieszkańcy cechujący się brakiem nadziei na zmianę często żyją na zasadzie samowykluczenia lub są przedmiotem celowej dyskryminacji ze strony bogatszych warstw społeczeństwa³. W 1995 r. Światowa Organizacja Zdrowia w „Raplocie o Stanie Zdrowia na Świecie: zmniejszanie dysproporcji” uznała skrajne ubóstwo za główną przyczynę śmiertelności. W 2006 r., ośrodek Gallup International Association przeprowadził badanie na 53 749 osobach z 68 krajów, z którego wynika, że 26% światowej populacji za największe zagrożenie uważa biedę i narastającą przepaść między bogatymi a biednymi. To przekonanie podzieliła 40% badanych w regionach Ameryki Łacińskiej i Afryki. 17 października obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Walki z Ubóstwem, a rok 2010 był Europejskim Rokiem Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym⁴.

² Szerzej: encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=4575002 (12.11.2010).

³ Szerzej: J. Auleytner, E. Wrońska (red.), *Jak przezwyciężyć ubóstwo? „Księga Ubogich A.D. 2010”*, Warszawa 2010, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich; P. Chmiel, *Badania nad ubóstwem i wykluczeniem społecznym – metody i wyniki: międzynarodowa konferencja naukowa IPiSS, „Polityka Społeczna” 2005, nr 4, s. 33–38; S. Golinowska, E. Tarkowska, I. Kopińska (red.), *Ubóstwo i wykluczenie społeczne: badania, metody, wyniki*, Warszawa 2005, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.*

⁴ Patrz: *Wykorzenienie skrajnego ubóstwa drogą do pokoju. Deklaracja solidarności* www.atd.org.pl (12.11.2010).

Peru należy do krajów rozwijających się, w których nędza i wywołane nią wykluczenie są charakterystyczne nie tylko dla środowisk wiejskich, oddalonych od szlaków komunikacyjnych, ale nawet dla takich miejscowości, jak stolica kraju – Lima czy legendarne Cuzco, będące bazą wypadową dla turystów. Szacuje się, że w tych metropoliach nawet połowa mieszkańców żyje poniżej granicy ubóstwa. W dzielnicach nędzy zwanych barriadami (*barriadas*) czy młodymi miastami (*pueblos juvenes*), usytuowanych w sąsiedztwie wielkich wysypisk śmieci, na terenach zalewowych i podmokłych, które nie sprzyjają urbanizacji, osiedla się głównie uboga ludność przybyła ze wsi w poszukiwaniu lepszych perspektyw życiowych. Dzielnice te poza brakiem elektryczności i dostępu do wody charakteryzuje nielegalna zabudowa i wysoki poziom przestępczości.

Belen – okoliczności wykluczenia

W północno-wschodniej części Peru, w amazońskim regionie Loreto, u ujścia rzeki Itaya do Amazonki, leży Iquitos. To największe na świecie miasto (ok. 400 tys. mieszkańców), do którego można się dostać wyłącznie drogą powietrzną lub rzeką. Najbardziej charakterystyczną dzielnicą Iquitos jest Belen (hiszpańskie określenie *Betlejem*), nazywane „Wenecją Ameryki Łacińskiej”. Od lutego do lipca rzeka przybiera tu nawet 5–6 metrów, dlatego wiele domów wybudowanych jest na wysokich palach lub unosi się swobodnie na wodzie dzięki balom z drewna balsa. Znajduje się tu ruchliwy port rzeczny, do którego dostarcza się węgiel drzewny, banany, ryby i inne towary na sprzedaż. Romantyczne podobieństwo miast zalewanych przez wodę kończy się jednak na nazwach. W opracowaniach publicystycznych i rządowych Belen uosabia „peruwiańskie piekło”.

Belen od strony Iquitos jest zaludnione przez ok. 65 tys. mieszkańców, w większości żyjących w skrajnej wręcz nędzy, bez prądu, dostępu do czystej wody i kanalizacji. Systematyczne zalewanie okolicy prowadzi do erozji terenu, wskutek czego nawet po ustąpieniu wody na obszarach zaludnionych zalega szlam oraz nieczystości naniesione przez wodę. Ponieważ nie ma wysypisk śmieci, wszędzie pełno jest rozkładających się odpadków, będących siedliskiem szczurów i robactwa. W najbliższej centrum Iquitos części Belen, określanej mianem Pueblo Libre, 30% spośród ok. 14 tys. osób nie ukończyło 12 roku życia. Gęstość zaludnienia przekracza wielkomiejskie standardy: 90% domów zamieszkuje dwie rodziny lub więcej – w niektórych przypadkach nawet pięć rodzin, co sprzyja nie tylko reprodukowanej od lat nędzy, chorobom, ale przede wszystkim różnym patologiom społecznym. Wiele domów zbudowanych z desek i folii nie ma wewnętrznych ścian, więc członkowie zamieszkujących je wspólnie rodzin spiąją na podłodze obok siebie, i/lub na prowizorycznych tarasach. Mieszkańcy Pueblo Libre zagospodarowali okolicę niekorzystnie, bez planu. Obiekty zbudowane są na niespójnych fundamentach, a spotkania ludzi w przestrzeni publicznej są zakłócone przez ruch uliczny. Jedynym

miejszem, w którym zwykle koncentruje się życie, jest targ rybny – także przez wiele miesięcy zalewany przez rzeki. Wszechobecnym w Belen bezrobociu i nędzy towarzyszy alkoholizm, wysoki poziom przestępczości (kradzieże, rozboje), prostytutka (także dzieci), wykorzystywanie młodocianych do pracy i przemoc (zarówno w rodzinach, jak i w kontaktach mieszkańców). Wiele dzieci cierpi głód. Te, które nie mają rodzin, utrzymują się na ulicach z żebrania, drobnego handlu, kradzieży i prostitucji. Wskutek braku świadomości o antykoncepcji oraz pieniędzy na zakup tych środków zarówno w rodzinach mieszkańców Belen, jak i wśród dzieci ulicy, występują liczne przypadki ciąży nieletnich. Tylko ok. 30% populacji potrafi czytać i pisać. Dorośli wskutek własnego analfabetyzmu nie posyłają dzieci do szkoły.

Oprócz licznych chorób endemicznych (np. malarii, gorączki krwotocznej dange, chorób układu pokarmowego i pasożytozy jelit), notuje się liczne przypadki chorób dróg oddechowych (wskutek wdychania wyschniętego szlamu), a także gruźlicy, chorób psychicznych, następstw niedożywienia i nosicielstwa wirusa HIV. Dotykają zwłaszcza najmłodszych i najstarszych mieszkańców, wpływając na ich wysoką śmiertelność⁵. Pogarszające się latami warunki życia spowodowały powszechną frustrację i brak nadziei mieszkańców na zmianę. Między innymi z powyższych powodów osoby żyjące w skrajnej nędzy stanowią w Iquitos największą grupę wykluczaną.

Założenia i cele Projektu Belen

Celem przywrócenia nadziei mieszkańcom i wsparcia wspólnoty lokalnej w pracach na rzecz jej wielostronnego rozwoju od kilku lat realizowany jest Projekt Belen, którego ideą przewodnią jest pobudzanie społeczności do współpracy na rzecz rozwoju Belen i okolic z partnerami wywodzącymi się z różnych kultur – także z zagranicy. Założenia projektu opierają się na ideach brazylijskiego pedagoga Paula Freirego – autora koncepcji edukacji adresowanej do środowisk defaworyzowanych oraz uciśnionych⁶.

Zdaniem P. Freirego możliwe jest wyzwolenie jednostek i grup od myślenia o sobie jako o gorszych, bezradnych, uzależnionych od innych, znajdujących się w sytuacji bez wyjścia ze względu na urodzenie i zamieszkiwanie w „beznadziejnym” miejscu. Środkiem do tego może być uczestnictwo w opartych na dialogu społecznym projektach edukacyjnych, które budzą poczucie niezależności, odpo-

wiedzialności za własny los oraz współodpowiedzialności. W tym celu biorący udział w realizacji projektu liderzy samorządowi, wolontariusze – zwykle amatorzy, spotykają się z przedstawicielami społeczności, do której jest on adresowany, aby zyskać ich zgodę na współuczestnictwo. Podczas spotkań wyjaśnia się i interpretuje zaobserwowane w środowisku problemy. Następnie zbiera się związane z nimi szczegółowe materiały i przedyskutowuje z przedstawicielami wspólnoty. Zwieńczeniem tych działań jest praca międzydyscyplinarnego zespołu, której efektem są listy tzw. tematów generatywnych i uwzględniające je szczegółowe koncepcje rozwiązań problemów. Według Hanny Zielińskiej-Kostyło: *Praca z ludźmi nad „tematami generatywnymi” wchodzącymi w skład uniwersum, pokazuje im ich świat, który odkrywają jako pole do zmian, czekające na ich własną inicjatywę działań. Budzi się w nich moc sprawcza i odwaga do podejmowanych czynów*⁷. Powstałe na tej zasadzie koncepcje stają się podstawą prac z zaangażowaną w projekt społecznością, a stwierdzone, przedyskutowane i uświadomione problemy zostają ukazane w innym świetle, co ma na celu wywołanie świadomości własnej sytuacji, możliwości pracy nad problemami i zakwestionowania istniejącego wcześniej poczucia niemocy, beznadziejności, nieodwracalności sytuacji itp.⁸. Jest to istotne zwłaszcza dla osób, które z powodu mentalności ukształtowanej w sytuacji uciśnienia mają tendencję do przypisywania sobie „niższości”, unikania kontaktów z innymi, zamykania się we własnym świecie wyuczonej bezradności i niemocy – czyli właśnie w takiej sytuacji, z jaką mamy do czynienia w Belen i okolicach.

Realizacja Projektu Belen ma przyczynić się do budzenia nadziei na zmianę istniejącej sytuacji, aktywizować mieszkańców do pracy na rzecz wspólnoty oraz prowadzić do integracji międzypokoleniowej i międzykulturowej, aby Belen stało się miejscem, z którym jego mieszkańcy się utożsamiają i ma ono dla nich ponadczasową wartość. Celem jest także pomoc mieszkańcom Belen w zrozumieniu, że los środowiska leży w ich własnych rękach, a pomoc Obcych z zewnątrz to tylko niewielki przyczynek do działań na rzecz wspólnego dobra także przyszłych pokoleń. Podczas spotkań ze społecznością lokalną ustalono, że uda się tego dokonać, rozwiązując następujące problemy: rozbudowa systemu kanalizacji oraz doprowadzenie i dystrybucja wody pitnej; budowa mostów na terenach zalewowych oraz wdrożenie środków antyerozyjnych; usunięcie śmieci; wzmocnienie morale mieszkańców; rozbudowa, modernizacja domostw i budynków użyteczności publicznej oraz poprawa ich estetyki; stworzenie systemu zapobiegania przemocy i interwencji kryzysowej; poprawa systemu opieki zdro-

⁵ Patrz: www.patchadams.org/belen-project (12.11.2010).

⁶ Szerzej: P. Grzybowski, *Edukacja i praca jako czynnik budzenia świadomości uciśnionych. Refleksja o działalności Instytutu Paula Freirego w Brazylii*, [w:] R. Borzyszkowska, E. Lemańska-Lewandowska, P. Grzybowski (red.), *Edukacja a praca. Zeszyty Naukowe Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk*, z. 13, Bydgoszcz 2009, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, s. 327–339.

⁷ H. Zielińska-Kostyło, *Pedagogika emancypacyjna*, [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwowski (red.), *Pedagogika – podręcznik akademicki*, t. 1, Warszawa 2003, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 403.

⁸ Patrz: B. D. Gołębiak, *Program szkolny*, [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwowski (red.), *Pedagogika – podręcznik akademicki*, t. 2, Warszawa 2003, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 138–140.

wotnej; antykoncepcja – zwłaszcza wśród nastolatków; poprawa systemu żywienia dzieci – zwłaszcza bezdomnych. Do osiągnięcia założonych celów ma prowadzić stopniowa realizacja działań w ramach następujących strategii:

- **wszechstronna, publiczna edukacja i opieka zdrowotna** – masowe akcje informacyjne i szkolenia na temat higieny, prawidłowego odżywiania, zapobiegania ciąży, zdrowia psychicznego i fizycznego dzieci i dorosłych; szczepienia ludzi i zwierząt; zaopatrzenie medyczne osób, które nie są w stanie samodzielnie dotrzeć do klinik;
- **doraźna pomoc socjalna mieszkańcom i odbudowa morale** – profilaktyka przemocy rodzinnej i seksualnej, przeciwdziałanie wykorzystywaniu dzieci do niewolniczej pracy; prowadzenie otwartych warsztatów (teatr, taniec, sztuka, rzemiosło), kursy mikroekonomii; budowa bibliotek, klubów sportowych, organizowanie imprez masowych i wizyt w placówkach medycznych, opiekuńczo-wychowawczych; stypendia dla ubogich uczniów i studentów, nauka czytania i pisanie dla dorosłych, objęcie skolaryzacją dzieci ulicy, szkolenia dla nauczycieli i pracowników administracji pod kątem rozwiązywania konkretnych problemów Belen;
- **(re)organizacja miejscowej struktury urbanistyczno-architektonicznej** – przebudowa domów i przestrzeni publicznej, dzięki czemu Belen będzie miejscem pięknym i tętniącym życiem (m.in. malowanie domów żywymi kolorami i tworzenie murali w ciągach komunikacyjnych, pomalowanie każdej budowli w Belen); stworzenie infrastruktury wodno-kanalizacyjnej dla Puerto Libre; otwarcie miejsc aktywności publicznej mieszkańców i miejsc zabaw dla dzieci, dostarczanie materiałów budowlanych.

Uczestnicy Projektu Belen

Projekt Belen jest wspólną inicjatywą partnerów instytucjonalnych i prywatnych: organizacji pozarządowych, władz różnego szczebla, mieszkańców i wolontariuszy, zjednoczonych w tzw. Sieci dla Belen. Charakterystyczną cechą jest ścisła współpraca środowiska lokalnego Belen z Obcymi – głównie wolontariuszami z kilkunastu krajów świata.

Inicjatorką projektu jest Wendy Ramos – aktorka, która od 2001 r. kieruje organizacją Bolaroja z siedzibą w Limie, szkolącą lekarzy-klaunów (wolontariuszy, którzy odwiedzają podopiecznych szpitali i innych instytucji opiekuńczych), organizującą ich wizyty, przedstawienia, zwłaszcza dla dzieci⁹. W 2004 r. W. Ramos zaprosiła do współpracy przy realizacji Projektu Belen Patcha Adamsa – lekarza i klauna, założyciela Instytutu Gesundheit z siedzibą w Arlington w Stanach Zjednoczonych, organizacji działającej na rzecz edukacji pod kątem ochrony zdrowia

⁹ Szerzej: www.bolaroja.net (12.11.2010), www.doctoresbolaroja.com (12.11.2010).

i reform, a także pomocy międzynarodowej i rozwoju. P. Adams jest prekursorem terapii śmiechem i inspiratorem światowego ruchu lekarzy-klaunów¹⁰.

Do grona partnerów instytucjonalnych Sieci Belen należą m.in.: Airline Ambassadors, Amazon Promise, Doctors for Orphans, Fundación Loreto, La Restinga, Lan Peru, Ministerstwo Zdrowia Peru i Regionalne Biuro Zdrowia, Panamerykańska Organizacja Zdrowia – PAHO, Program „Szlanka Mleka”, Save the Children, Selva Amazonica, Teatro Vivo, Vencedor, Peruwiański Uniwersytet Cayetana Heredii – UPCH. W projekcie kluczową rolę odgrywa klaun-wolontariusz, który aktywizuje życie mieszkańców, uosabiając modele opieki i ludzkich interakcji niezmiennie oparte na zabawie, kreatywności, przyjaźni, miłości, opiece, hojności, szczęściu i wdzięczności. W każdym z programów występują te cechy – nawet gdy doświadczeni wolontariusze traktują pacjentów jak przyjaciół.

Projekt Belen – formy pracy

Pierwsza wspólna, dwutygodniowa wyprawa do Belen 30 klaunów z Instytutu Gesundheit i Bolaroja odbyła się w sierpniu 2005 r. i miała charakter sondażowy. Kilka miesięcy później – w kwietniu 2006 r. doszło do spotkania z Lucią Ruiz – pielęgniarką, działaczką społeczną w Belen, która zaprosiła do współpracy 30 liderów wspólnoty lokalnej (pielęgniarki, nauczycieli, przedstawiciele szkół, starszyznę i przywódców mieszkańców, zatroskanych obywateli), by zorientować się w problemach Belen oraz podyskutować o możliwościach zaradzenia im. Po znawczy opinii każdego, wspólnie ustalono wagę problemów oraz skalę trudności ich rozwiązania.

W sierpniu 2006 r. 50 wolontariuszy rozpoczęło prace nad schematem stałego Projektu Belen, który byłby realizowany przez cały rok, od tej pory bezterminowo. Jednocześnie przez kilkanaście dni wolontariusze pomalowali 90 domów wykorzystując żywe kolory i wzory – co najważniejsze przy pomocy mieszkańców, w większości nastolatków. W malowaniu pomagało 25 pracowników linii lotniczych Lan Peru, które także zapewniły wolontariuszom bezpłatne podróże na terenie kraju. Airline Ambassadors – organizacja rozpoznająca i zaspokajająca potrzeby ubogich i chorych dzieci na świecie, dostarczyła podręczniki oraz wyprawki szkolne dla 50 dzieci oraz zaopatrzenie i sprzęt medyczny dla ich bliskich. Wolontariusze klaunowali także w szpitalach, hospicjach, szkołach specjalnych, domach opieki oraz w całym Pueblo Libre. Działania te pozwoliły zyskać zaufanie mieszkańców Belen, którzy wcześniej byli sceptycznie nastawie

¹⁰ Szerzej: P. Adams, *House calls. How we can all heal the world one visit at a time*, San Francisco 2004, Robert D. Reed Publishers; P. Adams, M. Mylander, *Gesundheit! Bringing Good Health to You, the Medical System, and Society through Physician Service, Complementary Therapies, Humor, and Joy*, Rochester 1998, Healing Arts Press.

ni do pomocy z zewnątrz. Wcześniej bowiem byli regularnie rozczarowywani łamaniem obietnic i fiaskiem innych prób pomocy. Jak twierdzą wolontariusze z Instytutu Gesundheit: *Zyskaliśmy wiarygodność dzięki naszemu podejściu do współpracy, niewysokim kosztom oraz humanitarnej naturze naszych działań. Nasza praca nie ma nic wspólnego z żadną religią czy ideologią polityczną. Klau-nujemy i bawimy się, łączymy pracę z zabawą. Chcemy być pomocni i uważamy, że szczęście i zdrowie może osiągnąć każdy*¹¹.

Uczestnicy projektu zostali poproszeni o powrót, a przywódcy Belen zaofe-rowali współpracę w następnych jego etapach. Rezultatem konferencji zorganizowanej w 2007 r. przez Instytut Gesundheit, przedstawicieli PAHO, rządowych i pozarządowych instytucji peruwiańskich, grup obywateli oraz organizacji zapewniających opiekę i pomoc mieszkańcom Belen było stworzenie planów opieki i sukcesywnego spełniania ich marzeń. W strukturze Projektu Belen wyróżniono podprojekty związane z problemami wspólnoty:

- projektowanie i budowa urządzeń sanitarnych i kanalizacji;
- rewitalizacja dzielnicy poprzez przebudowę, malowanie domów, budynków użyteczności publicznej i przestrzeni publicznej (np. do 2010 r. wymalowano ok. 650 domów i 3 murale);
- współpraca między lokalnymi podmiotami i wolontariuszami w zakresie ochrony zdrowia, edukacji i poprawy warunków życia (np. program współpracy z UPOCH polegający na sprowadzaniu do Belen studentów medycyny na zasadzie praktyk i wolontariatu; Amazon Promise zapewnia darmową opiekę lekarską dla mieszkańców Pueblo Libre podczas działań związanych z projektem);
- organizacja publicznych i bezpłatnych warsztatów plastycznych, muzycznych i rzemieślniczych (np. dzieci zostały zaangażowane do grupy „Los Papagayos”, której zadaniem jest klaunowanie, malowanie i tworzenie projektów fotograficznych; nauczyciele biorą udział w warsztatach ekologicznych inspirowanych do tworzenia z odpadów przedmiotów poprawiających estetykę Belen oraz do zakładania ogrodów);
- wsparcie materialne potrzebujących (np. fundusz stypendialny „Planting Seeds” dla dzieci; Airline Ambassadors dostarcza wyposażenie dla szkół i szpitali; Vencidor dostarcza farby ekologiczne do malowania domów; Lan Peru oraz Peruwiańskie Siły Powietrzne zapewniają wolontariuszom darmowe loty na trasie Lima – Iquitos; PAHO zapewnia środki sanitarne oraz zapasy czystej wody);
- imprezy masowe (np. „Święta w Iquitos” – program wolontaryjny w dniach 16–24 grudnia 2007, w ramach którego dla setek dzieci zorganizowano warsztaty artystyczne, teatralne, taneczne, chodzenia na szrudłach oraz klaunowano w lokalnych szpitalach, domach opieki i sierocińcach; 1-12

¹¹ www.patchadams.org/belen-project (2.11.2010).

sierpnia 2008 ponad 90 klaunów z dwunastu krajów, przy współpracy z PAHO, Save The Children, Selva Amazonica, La Restinga, Teatro Vivo oraz mieszkańcami Belen, zorganizowało imprezę „Zdrowe Belen 2008”; „Festiwal Belen” – to od 2008 r. cykliczna, tygodniowa impreza w sierpniu przy współudziale klaunów i wolontariuszy z kilkunastu krajów, polegająca na wspólnych zabawach w centrum Belen, warsztatach, klaunowaniu w okolicznych ośrodkach opiekuńczo-wychowawczych, koncertach, projekcjach filmów, występach miejscowych talentów, paradach itp.)¹².

W sierpniu 2008 r. lekarze z Bola Roja i PAHO zakończyli badania epidemiologiczne w Pueblo Libre, by oszacować efekty, jakie przyniesie w przyszłości Projekt Belen. Wdrożone wówczas podprogramy uwzględniają kwestie życia płciowego nastolatków (zapobieganie ciąży, opieka ginekologiczna, profilaktyka HIV i nowotworów szyjki macicy), odżywiania i szczepień dzieci, zapobiegania przemocy.

W 2010 r. dzięki wsparciu Instytutu Gesundheit i prywatnych sponsorów doszło do zakupu gruntu oraz spotkania architektów z mieszkańcami Belen, w celu opracowania projektu pierwszego Domu Wspólnoty, który ma stanowić fundament demokracji lokalnej i edukacji międzypokoleniowej, centrum edukacyjno-socjalne dla mieszkańców, miejsce spotkań, przyjemnego spędzania czasu, dyskusji itp. Dzięki wolontariatowi i wzajemnej wymianie usług mieszkańców planowane są dyżury pracowników socjalnych, zajęcia dla dzieci i młodzieży obejmujące sport, taniec, teatr, sztuki plastyczne, rolnictwo, mikroekonomię i in.

Dave Sellers – architekt Instytutu Gesundheit we współpracy z Wydziałem Architektury Uniwersytetu Ricarda Palmy w Limie – zachęca do projektowania innowacyjnych struktur przyjaznych społeczności Belen i będących w harmonii z niezwykłym środowiskiem lokalnym. Aby miejsce to stało się naturalnie piękne, kwitnące i przyjazne, potrzeba stosunkowo niewielkich nakładów na budowę chodników, miejsc zabaw, mostów oraz innych elementów przestrzeni publicznej. W realizacji podprojektu wykorzystuje się łatwo dostępne materiały i obniża koszty produkcji także w przypadku budowy infrastruktury sanitarnej. Istniejąca struktura architektoniczna centrum Belen zostanie odnowiona, by zapewnić miejsce na wspólnotowe spotkania, wypoczynek, rozwój kontaktów międzyludzkich i umożliwić mieszkańcom kierowanie własnym rozwojem – co obecnie jest bardzo utrudnione. Upiększanie mieszkań i przestrzeni publicznej w Belen to podstawa rewitalizacji ubogiej okolicy. Podobne inicjatywy powiodły się już w innych miejscach – np. w Las Penas w ekwadorskim Guayaquil¹³.

¹² Patrz: www.patchadams.org/belen-project (2.11.2010); www.patchadams.org/belen-report-2010 (2.11.2010).

¹³ Patrz: J. Glick, *Clowns descend on slums of Iquitos, Peru to offer joy and bright paint*, www.livinginperu.com/blogs/features/4536 (12.11.2010).

Jak zwykle w przypadku projektów adresowanych do z natury nieprzewidywalnych środowisk społecznych, twórców Projektu Belen zaskoczyły wzory kulturowe, które pojawiły się w związku z jego realizacją, których wcześniej nikt nie zakładał. Planowano, że malowanie domów przyczyni się przede wszystkim do poprawy estetyki środowiska i samopoczucia mieszkańców. Tymczasem pomalowane domy zaczęły być postrzegane przez mieszkańców jako bardziej wartościowe niż przedtem i w związku z tym zaczęły je przekształcać w fundament przyszłości. Do pomalowanych domów wstawia się drzwi (wcześniej ich nie było ze względu na wysokie koszty), a we wnętrzach w miarę możliwości wznosi się ścianki działowe, by w ten sposób wyznaczyć odrębne przestrzenie dla poszczególnych rodzin. Na razie trudno oszacować, jaka jest skala zjawiska – podobnie jak w przypadku spadku poziomu przemocy w rodzinach i przestępczości, o których wspominają liderzy środowiska podczas spotkań z twórcami projektu. *Gdy pracowaliśmy w Belen*, – mówią uczestnicy projektu – *stało się dla nas jasne, że sztuka, malowanie domów, malowideł ściennych, muzykowanie, tańczenie i edukacja umożliwiają społeczeństwu współdziałanie w innych sferach życia, szczególnie w edukacji zdrowotnej i wspólnym rozwiązywaniu społecznych problemów. PAHO ocenia ten projekt jako potencjalny model współpracy dla biednych dzielnic w całej Ameryce Łacińskiej*¹⁴.

Projekt Belen jest przykładem udanej inicjatywy na rzecz społeczności wykluczonej, realizowanej na zasadach współpracy międzykulturowej. Mimo różnych języków, kultur, mentalności, wieku, temperamentu i stylów życia uczestnicy projektu – zarówno wywodzący się z Belen, jak i Obcy – potrafią znaleźć płaszczyznę porozumienia i zmierzać do wspólnego celu.

Summary

The Alien against exclusion. An intercultural education project in the Peruvian Belen

In search for inspiration to create concepts of education for the disfavoured, in which a major problem is poverty-related social exclusion, it is worth drawing from sources distant from European centres of culture and from the way of reasoning characteristic for the civilization of extreme consumerism. In the heart of the Peruvian Amazon Rainforest, the Belen Project has been successfully implemented for several years. This is a unique educational undertaking with the participation of the Alien who come from different parts of the world and with direct references to intercultural education and socio-cultural integration of the environment. The project implemented in Iquitos by volunteers from fifteen countries, under the supervision of non government organizations Bolaroja (Peru) and the Gesundheit Institute (the

USA), is an example of a successful initiative for the excluded community. Despite different languages, cultures, mentalities, ages, tempers and lifestyles, the participants – both from Belen and the Alien – are able to find a common platform and to aim at the same goal.

Translated by Agata Cienciala

¹⁴ Patrz: www.patchadams.org/belen-project (2.11.2010).